

УДК 378.148

Н.С. Ковальова, канд. пед. наук

Севастопольський національний технічний університет
вул. Університетська, 33, м. Севастополь, Україна, 99053
E-mail: Kovalleva@i.ua

ОСНОВНІ ДОМІНАНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Розглядаються основні домінанти інноваційної діяльності, основи педагогічного нововведення, основні параметри професійного потенціалу особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, педагогічна інновація, педагогічна діяльність, інноваційна діяльність.

Визначення проблеми. В умовах становлення особистісно-орієнтованої парадигми в галузі освіти для реалізації активності вчителя та його інноваційної діяльності існують певні можливості. Цьому сприяє ряд змін, що відбуваються у суспільному житті і в мисленні людини. Головна з них – усунення обмежень у професійній діяльності, що дозволяє сприймати значно ширше коло зовнішніх явищ. Зменшення упереджених, нав'язаних думок і суджень, а також збільшення потоку інформації забезпечує необхідну свободу дій, своєчасне реагування на зовнішні зміни. Як наслідок, учитель набуває важливі здібності: готовність до реагування на несподіванки, прийняття самостійних рішень, що потребують певного ризику, готовність нести за них відповідальність, критичність в оцінці власних і чужих дій.

Однак значна частина вчителів, як свідчить їх опитування, не знайома з найбільш типовими моделями освіти і виховання, з концепціями і освітніми проектами, які стали основою масових педагогічних досліджень у різних країнах. Необхідно зазначити, що інноваційна педагогічна діяльність, пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості учня, виходить за межі діючих нормативів, створює нові нормативи особистісно-творчої, індивідуально спрямованої діяльності вчителя, розробляє педагогічні технології, що реалізуються в цій діяльності [1].

Важливим завданням педагогічних навчальних закладів є підготовка студентів до впровадження нових технологій навчального й виховного процесу у майбутній професійній діяльності.

Інноваційна діяльність учителя – це один із стратегічних напрямів в освіті, який має вирішальне практичне значення. Відповідно до цього будь-які реформи та інновації у сфері освіти можуть бути реалізовані лише тоді, коли вони внутрішньо прийняті та підтримані педагогами-практиками.

Погоджуючись із твердженням Б.Сазонова про те, що «головними факторами успішності нововведення є особистість інноватора та середовище впровадження» [2, с.85], підкреслюємо необхідність детального вивчення суб'єктивної ролі майбутнього вчителя в процесі здійснення інноваційної діяльності, тому що професіоналізація щодо розповсюдження нововведень виступає результатом розвиненості професійних прийомів, серед яких головним є не любіювання даної інновації, а формування інноваційного потенціалу педагога до впровадження та демонстрації винаходів.

Формування у студентів готовності до інноваційної діяльності передбачає, перш за все, глибоке вивчення теоретичних питань удосконалення навчально-виховного процесу, позитивних сторін педагогічних теорій, ідей та технологій, які вже досліджувалися і упроваджувалися в педагогічну практику. Тільки на основі ґрунтовної роботи щодо вивчення фундаментальних педагогічних теорій і технологій, осмислення механізму їх упровадження є можливість підвищити рівень підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності у сфері навчання й виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених частин проблеми. Принагідно зазначимо, що вирішенню важливих питань професійного становлення майбутніх педагогів сприяють дослідження сучасних науковців: Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Лугового, О. Пехоти, Н. Протасової, О. Шапран; філософські аспекти цього процесу обґрунтовують: В. Андрущенко, В. Бондаренко, В. Князев, М. Михальченко, В. Скуратівський; психологічні: І. Бех, Л. Божович, В. Бочелюк, Ю. Власенко, С. Занюк, Г. Костюк, Р. Немов, Т. Яценко. Над проблемами готовності до професійної діяльності працюють такі зарубіжні вчені: К. Ангеловські, С. Васильєва, Д. Гопкінз, Л. Кандибович, М. Кларин, Н. Кузьміна, Н. Лапін, В. Лопашин, В. Мануйлов, О. Пригожин, А. Пуні, Т. Савочкіна, Б. Сазонов, В. Сластьонін, С. Смірнов, Н. Сорокіна, І. Степанов, С. Трофимов, В. Шукшунув, П. Щедровицький, Н. Юсуфбекова.

На вирішення даної проблеми не вистачає теоретичних і емпіричних досліджень основних домінант інноваційної діяльності під час підготовки майбутніх педагогів. Тому **мета статті** – проаналізувати теоретичні і методичні праці, присвячені інноваційній діяльності, виявити закономірності і принципи організації інноваційної діяльності у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інноваційна діяльність» має широкий смисловий діапазон. У педагогіці воно розглядається як вид педагогічної діяльності, як творчий процес з планування

та реалізації педагогічних нововведень, спрямованих на підвищення якості освіти, як соціально-педагогічний феномен, що відображає творчий потенціал педагога.

У сучасному розумінні інновація – це «прояв нових форм або елементів чого-небудь, а також заново утворена форма, елемент» [3].

Синонімом інновації є поняття «нововведення». Як педагогічна категорія цей термін відносно молодий, і в цьому одна з причин того, що існують різні підходи до визначення цього поняття. Сучасний словник з педагогіки так трактує цей термін: «Педагогічна інновація – нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті та технології навчання і виховання, що мають на меті підвищення їх ефективності» [4, с. 273].

Педагогічна інновація найчастіше проявляється у процесі діяльності вчителів у галузі освіти молодого покоління.

М. Кларин у поняття «інновація» вносить наступний зміст: «Інновація належить не тільки до створення і поширення нововведень, але й до перетворень, змін у способі діяльності, стилі мислення, який з цими нововведеннями пов'язаний» [5, с. 6].

Автори робіт з педагогічної інноватика М. Бургін, В. Загвязінский, С. Поляков, В. Полонський, М. Поташник, Н. Юсуфбекова та інші поняття «нове у педагогіці» співвідносять з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Ми поділяємо цю думку і вважаємо, що педагогічна інновація – нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті та технології навчання, виховання, спрямовані на їх вдосконалення.

На думку В. Загвязінського, який вважає, що нове у педагогіці – це не тільки ідеї, підходи, методи, технології, які в представленому вигляді, в таких поєднаннях ще не висувалися або ще не використовувалися, але це і комплекс елементів (або окремі компоненти педагогічного процесу), які несуть у собі прогресивне начало, дозволяють в умовах, що змінюються і ситуаціях досить ефективно вирішувати завдання виховання і освіти [6].

На думку дослідників І. Ісаєва, Л. Міщенко, В. Слатьоніна, Є. Шиянова, необхідність інноваційного спрямування педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства, культури і освіти визначається низкою обставин:

– відбуваються соціально-економічними перетвореннями, які зумовили необхідність докорінного оновлення системи освіти, методики і технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Інноваційна спрямованість діяльності педагогів і вихователів, що поєднує у собі створення, освоєння та випробування педагогічних нововведень, виступає засобом оновлення освітньої політики;

– посиленням гуманітаризації змісту освіти, безперервною зміною обсягу, складу навчальних дисциплін; введенням нових навчальних предметів, які потребують постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання. У даній ситуації істотно зростає роль і авторитет педагогічного знання в учительському середовищі, актуалізуються завдання зростання професійної майстерності педагогів;

– зміною характеру відношення педагогів до самого факту освоєння і застосування педагогічних нововведень. В умовах жорсткої регламентації змісту навчально-виховного процесу педагог був обмежений не тільки у самостійному виборі нових програм, підручників, але й у використанні нових прийомів і способів педагогічної діяльності. Зараз інноваційна діяльність в освіті набуває вибіркового, дослідницького характеру;

– входженням освітніх навчальних закладів у ринкові відносини, створенням нових типів навчальних закладів, у тому числі і недержавних, які формують реальну ситуацію їх конкурентоспроможності [7, с. 493-494].

Поняття «нововведення» (інновація) визначається і як нововведення, і як процес введення цього нововведення в практику. Розглядаючи мікроструктуру інноваційного процесу вчені А. Пригожин, М. Лапін, Б. Сазонов та інші виділяють концепцію «життєвого циклу» – нововведення, що виходить з того, що нововведення є процес, що є плинним у часі. У цьому процесі виокремлюються етапи, розрізняються за видами діяльності, які забезпечують створення і виконання нововведення [8]. Зараз у науковій літературі склалася наступна схема членування інноваційного процесу на етапи:

Перший етап – народження нової ідеї і виникнення концепції нововведення; умовно його називають етапом відкриття, яке є результатом, як правило, фундаментальних і прикладних наукових досліджень (або миттєвого «осіяння»).

Другий етап – винаходи, тобто створення нововведення, втіленого в який-небудь об'єкт, матеріал чи духовний продукт – зразок.

Третій етап – нововведення, на якому знаходить практичне застосування отримане нововведення, його доопрацювання; завершується цей етап отриманням стійкого ефекту від нововведення.

Далі починається самостійне існування нововведення. У фазі використання нововведення виділяються подальші етапи.

Четвертий етап – поширення нововведення, що полягає в його широкому впровадженні, дифузії (поширенні) нововведення в нові сфери.

П'ятий етап – панування нововведення в конкретній галузі, коли власне нововведення перестає бути таким, втрачаючи свою новизну. Завершується цей етап появою ефективної альтернативи або заміни даного нововведення більш ефективним.

Шостий етап – скорочення масштабів застосування нововведення, пов'язаний із заміною його новим продуктом [8].

Наведена вище лінійна структура етапів інноваційного процесу, що послідовно змінюють один одного, являє собою спрощену схему реального його розгортання. Конкретний інноваційний процес необов'язково повинен вмещувати всі розглянуті етапи в їх вираженій послідовності і нерозривності. Зазначені етапи можуть мати різну тривалість.

Все різноманіття інноваційних процесів автори концепції нововведення Н. Лапін, А. Пригожин, Б. Сазонов, В. Толстой відносять до двох найбільш важливих форм:

1. Просте відтворення нововведення, що характеризується тим, що нововведення створюється лише в тій організації, в якій його виробництво було вперше освоєно; цей цикл включає такі стадії: формування передумов нововведення – потреби в ньому, наукове відкриття, створення нововведення, включаючи перше його освоєння, поширення нововведення серед користувачів, використання або споживання нововведення.

2. Розширене відтворення нововведення характеризується тим, що процес виготовлення нововведення поширюється на багато організацій, у цьому циклі між створенням нововведення і його розподілом між користувачами додається стадія розповсюдження методів виробництва нововведення та форм його використання; широке виробництво нововведення, що забезпечує насичення потреби в даному нововведенні. Повний життєвий цикл нововведень складається у п'яти стадій: старт, швидке зростання, зрілість, насичення, фініш або криза [8].

У педагогічній літературі виділяють два типи інноваційних процесів в галузі освіти:

Перший тип – інновації, що відбуваються в значній мірі стихійно, без конкретної прив'язки до потреби, що її саму породжує, або без повноти усвідомлення всієї системи умов, засобів та шляхів здійснення інноваційного процесу. Інновації цього роду не завжди пов'язані з повнотою наукового обґрунтування, частіше вони відбуваються на емпіричній основі, під впливом ситуативних вимог.

Другий тип нововведень – інновації в системі освіти, що є продуктом усвідомленої, цілеспрямованої, науково культивованої міждисциплінарної діяльності [9].

Інноваційна діяльність і її процес багато в чому залежать від інноваційного потенціалу педагога. Тому є необхідність розглянути цю категорію. Інноваційний потенціал особистості пов'язують з наступними основними параметрами:

– творча здатність генерувати і продукувати нові уявлення та ідеї, а головне – проектувати і моделювати їх у практичних формах;

– відкритість особистості новому, відмінному від своїх уявлень, що базується на толерантності особистості, гнучкості і панорамності мислення;

– культурно-естетична розвиненість й освіченість;

– готовність вдосконалювати свою діяльність, наявність внутрішніх засобів і методів, що забезпечують цю готовність;

– розвинена інноваційна свідомість (цінність інноваційної діяльності в порівнянні з традиційною, інноваційні потреби, мотивація інноваційної поведінки) [6, с. 69-71].

Інноваційна діяльність викладачів має свою специфіку. До таких специфічних особливостей можна віднести освоєння методології педагогічного експерименту, який досить докладно описано в праці А. Лоренсова, М. Поташника, О. Хомеріки [9].

З іншого боку, науковий пошук або інноваційна діяльність передбачає наявність певної рівня свободи дій у відповідних суб'єктів. Через специфіку новаторської, пошукової роботи вона здійснюється дуже часто на дотик, за межами існуючого досвіду і лише частково може регулюватися і контролюватися діючими інститутами. Тому суспільство змушене довіряти дослідникові, новаторові, вважаючи, що в процесі вільного пошуку істини, нових рішень і способів реалізації, що стоять перед суспільством, завдань він не допуститься дій, здатних надалі завдати шкоди інтересам суспільства. Отже, свобода творчості повинна сполучатися з найвищою особистою відповідальністю суб'єкта інноваційного пошуку [11].

В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки майбутнього вчителя, який повинен уміти спрямовувати навчально-виховний процес на особистість вихованця, вибудовувати професійну діяльність так, щоб кожен учень мав необмежені можливості для самостійного і високоєфективного розвитку. А це у принципово інших вимірах визначає проблематику і зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність, і відповідно на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога, який під час навчання має *набути*:

- розвинуту творчу уяву;
- стійку систему знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційної педагогічної діяльності;
- уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації;
- психолого-педагогічні знання про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти;
- спеціальні психолого-педагогічні методи, прийоми і засоби, використання яких дає змогу активно включатися в інноваційну педагогічну діяльність.

Педагогу інноваційного спрямування під час навчально-виховного процесу необхідно вміти *реалізовувати*:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їх особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях);
- емпатійне розуміння вихованців (прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (поступове перетворення вихованців на співтворців педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій).

Праця педагога з освоєння нововведень настільки специфічна і складна, що виключно велика залежність її ефективності від того, чи буде педагог розуміти сенс впровадження тих чи інших нововведень, здійснювати їх пошук, вибір і застосування.

Тому ефективна інноваційна діяльність може бути здійснена тільки адекватно особистісно та професійно орієнтованим суб'єктом з евристичним або креативним рівнем інтелектуальної ініціативи на тлі домінант мотиву особистісної самоактуалізації у професійній сфері.

В основі реального здійснення інноваційної діяльності лежать уміння побудови концептуальної основи педагогічного нововведення, що включає діагностику, прогнозування, розробку програми експерименту, аналіз її здійснення, діяльнісну реалізацію інноваційної програми, відстеження ходу і результату впровадження, корекцію і рефлексію інноваційних дій. Необхідною умовою успішної реалізації інноваційної діяльності майбутнього педагога є вміння ухвалювати інноваційне рішення, йти на певний ризик, успішно вирішувати конфліктні ситуації, що виникають при реалізації нововведення, усувати інноваційні бар'єри.

Отже, аналіз теоретичних і методичних праць, присвячених інноваційній діяльності, дозволив нам з'ясувати закономірності і домінантні організації інноваційної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновки:

- запровадження освітніх новацій покликане забезпечити поліпшення життєдіяльності суспільства в цілому, підвищити можливість реалізації потреб членів суспільства;
- інновація-нововведення, зміна, введення чогось нового, введення новизни; інновація (зміна) може не нести абсолютно нову ідею, але в конкретний момент і в конкретній ситуації набуває особливого значення для навчально-виховного процесу;
- інновації – це такі зміни, які, зберігаючи все позитивне в накопиченому досвіді, позбавляють освітню систему від виявлених дефектів і підіймають її повністю або частково на новий рівень, що відрізняється від існуючого поліпшенням умов і результатів функціонування;
- педагогічна інновація – нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті та технології навчання і виховання, спрямовані на їх вдосконалення.

Інноваційну діяльність можна трактувати як особистісну категорію, як творчий процес і результат творчої діяльності; вона передбачає наявність певного ступеня свободи дій у відповідних суб'єктів. Цінність інноваційної діяльності для особистості пов'язана з можливістю самовираження, застосуванням своїх здібностей, з творчістю.

Труднощі, що виникають у процесі інноваційної діяльності, постають перед особистістю як перспектива можливості їх вирішення власними силами, що дозволить виявити закономірності та основні домінантні організації інноваційної діяльності.

Бібліографічний список використаної літератури

1. Коберник О.М. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності / О. Коберник, Г. Коберник // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І.Франка: зб. наук. праць. — Житомир, 2005. — № 24. — С. 23–25.

2. Сазонов Б.В. Субъект в процессах нововведений / Б.В. Сазонов // Нововведения как фактор развития: сб. трудов. — М., 1987. — С. 84–94.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. — М.: ИНФОРТЕХ, 1996. — 939 с.
4. Современный словарь по педагогике / Сост. Е.С. Рапацевич. — Минск: Современное слово, 2001. — 928 с.
5. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта / М.И. Кларин. — М.: Наука, 1997. — 223 с.
6. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / В. Загвязинский. — М.: Педагогика, 1987. — 59 с.
7. Сластенин В.А. Педагогика: учеб. пособие / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Сластенина. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 576 с.
8. Нововведения в организациях (Общая часть исследовательской программы) / Н. Лапин, А. Пригожий, Б. Сазонов, В. Толстой // Структура инновационного процесса. — М.: ВНИИСИ, 1981. — С. 7–8.
9. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность. / В. Сластенин, Л. Подымова. — М.: ИЧП «Издательство магистр», 1997. — 308 с.
10. Хомерики О.Г. Развитие школы как инновационный процесс: метод. пособие для руководителей .../ О. Хомерики, М. Поташник, А. Лоренсов. — М.: Новая школа, 1994. — 62 с.
11. Сериков В.В. Методологические и теоретические проблемы педагогики, личностноориентированного образования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www/vsp.ru/Pedagogika/index.html>

Надійшла до редакції 19.09.2013 р.

Ковалёва Н.С. Основные доминанты инновационной деятельности в процессе подготовки будущих педагогов

Рассматриваются принципы инновационной деятельности, основы педагогического новшества, основные параметры профессионального потенциала личности будущего педагога.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, педагогическая инновация, педагогическая деятельность, инновационная деятельность.

Kovalova N. Dominating Ideas of the Innovative Activity in the Course of Teacher Training

The article discusses the principles of innovational work, the basis of pedagogical novelty, the general parameters of professional potential of the pedagogue's personality.

Keywords: innovation, innovational work, pedagogical novelty, pedagogical work, innovative activity.